

Jerzy Romanowicz

Szkolenie w wydziale Marynarki Wojennej "Alfa" Komendy Głównej Armii Krajowej

---

Słupskie Studia Historyczne 10, 167-182

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY ROMANOWICZ

PAP SŁUPSK

SZKOLENIE W WYDZIALE MARYNARKI WOJENNEJ „ALFA” KOMENDY GŁÓWNEJ ARMII KRAJOWEJ

Zagadnienia morskie, w tym sprawy szkoleniowe, stanowiły także przedmiot zainteresowania Armii Krajowej i Delegatury Rządu RP na Kraj. Utworzenie załóżka konspiracyjnej Marynarki Wojennej było zasługą nielicznej grupy oficerów, którzy pozostali w Polsce po zakończeniu działań wojennych w październiku 1939 r. lub powrócili do okupowanej Warszawy, unikając z różnych przyczyn niewoli czy internowania. Byli to oficerowie służby czynnej, rezerwy lub w stanie spoczynku. Wśród oficerów ewakuowanych z Kierownictwem Marynarki Wojennej na Wołyń, którym udało się uniknąć niewoli sowieckiej, znaleźli się między innymi: kmr inż. Mikołaj Berens, kmr por. inż. Aleksander Rylke, kmr ppor. Antoni Gniewecki, kmr ppor. inż. Adolf Zelenay i kpt. mar. int. Bronisław Chybowski. Niektórzy z nich od początku okupacji utrzymywali między sobą ścisłe kontakty. I tak na przykład ppor. mar. inż. Aleksander Potyrała¹, w sierpniu 1940 r. zorganizował wydział okrętowy w Państwowej Szkole Techniczno-Mechanicznej, angażując do pracy kilku oficerów Marynarki Wojennej, mających doświadczenie pedagogiczne. Szkoła ta była kontynuacją Wydziału Budowy Okrętów, uruchomionego w 1936 r. z inicjatywy Kierownictwa Marynarki Wojennej². Zajęcia prowadzili tam m.in.: kmr inż. Dominik Malecki (zmarł w listopadzie 1941 r.) – teoria okrętu, kmr inż. Mikołaj

---

¹ Aleksander Potyrała (ur. 12 X 1902 r. w Grudnej Górnej – zm. 26 XI 1964 r. w Gdańsku), w 1926 r. ukończył wydział okrętowy Politechniki Wolnego Miasta Gdańska. W latach 1930-1933 pracował w Stoczni Modlińskiej jako kierownik techniczny, od maja 1934 do 1939 r. w KMW jako cywilny urzędnik kontraktowy w Szefostwie Służby Technicznej. Po wojnie profesor na Wydziale Budowy Okrętów Politechniki Gdańskiej. W latach 1945-1949 zorganizował i kierował Państwowym Liceum Budownictwa Okrętowego w Gdańsku. Archiwum Muzeum Marynarki Wojennej (dalej cyt. AMMW), Zbiór relacji (dalej cyt. ZR), sygn. 32, A. Potyrała, Wspomnienie dotyczące spraw Marynarki Wojennej, s. 251-255; *Kadry morskie Rzeczypospolitej*, pod red. J. K. Sawickiego, Gdynia 1996, t. II, s. 610; B. Chrzanowski, A. Gąsiorowski, *Wydział Marynarki Wojennej „Alfa” Komendy Głównej Armii Krajowej*, Toruń 2001, s. 255.

² AMMW, ZR, sygn. 32, A. Potyrała, Wspomnienie dotyczące spraw Marynarki Wojennej, s. 180.

Berens³ – teoria okrętu, kmdr por. inż. Aleksander Rylke⁴ – statyka wiązań okrętowych (wcześniejsza nazwa przedmiotu – mechanika budowy okrętu) i kreślenia okrętowe, kmdr ppor. inż. Adolf Zelenay⁵ – elektrotechnika okrętowa, kmdr por. inż. Hilary Sipowicz⁶ – mechanizmy okrętowe i ppor. mar. inż. Aleksander Potyrała – architektura okrętu i organizacja stoczni. W szkole tej początkowo były dwa wydziały: samochodowy i budowy okrętów, później doszło kolejnictwo. Program szkolny był mocno okrojony, nauka została skrócona z trzech do dwóch lat.

A. Rylke w swoich wspomnieniach podał, w jaki sposób przygotował uczniów na wypadek wizytacji klasy. Narysowawszy na tablicy schemat typowej pogłębiarki rzecznej polecił im zrobić taki szkic i trzymać go stale w zeszytcie do projektowania. W razie zjawienia się jakiegoś Niemca w towarzystwie dyrektora szkoły, miał

³ Mikołaj Berens (ur. 21 VIII 1881 r. w Suwałkach – zm. 11 XII 1944 r. w Błędowej Woli), oficer rosyjskiej marynarki wojennej. Ukończył Morską Szkołę Inżynierii w Kronsztadzie i Wydział Budowy Okrętów Akademii Morskiej w Petersburgu. W 1924 r. powrócił do Polski. Zweryfikowany jako kmdr, nie przyjęty do służby czynnej. Od 1 X 1932 r. szef Służby Technicznej KMW, następnie kierownik Wydziału Budowy Okrętów Służby Technicznej KMW. Był wykładowcą SPMW. Opracował założenia techniczne ORP „Grom” oraz był członkiem komisji przetargowej na budowę okrętów podwodnych. AMMW, ZR, sygn. 56, R. Mielczarek, Kmdr inż. Mikołaj Berens (1881-1944); *Kadry morskie*, s. 480-481.

⁴ Aleksander Rylke (ur. 22 V 1887 r. w Równem na Wołyniu – zm. 23 I 1968 r. w Gdańsku). W 1909 r. ukończył Wydział Budowy Okrętów Morskiej Szkoły Inżynierii w Kronsztadzie. W 1919 r. powrócił do Polski, przyjęty do MW w stopniu kpt. mar. Zweryfikowany jako kmdr ppor. Służył w KMW jako kierownik Wydziału Okrętów w Służbie Technicznej. W 1933 r. wykrył nieścisłości francuskiej oferty na budowę dalszych okrętów podwodnych. 1 VII 1934 r. przeniesiony w stopniu kmdr. por. do rezerwy. Od 1937 r. rzeczoznawca w Komisji Stoczniowej KMW. Po wojnie profesor na Wydziale Budowy Okrętów Politechniki Gdańskiej. S. Sroka, *Rylke Aleksander (1887-1968)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991-1992, t. XXXIII, s. 484-486; *Kadry morskie*, s. 508-509.

⁵ Adolf Zelenay (ur. 23 VII 1895 r. w Uljanowce – zm. 13 III 1974 r. w Otwocku), studiował na Wydziale Mechanicznym Politechniki Kijowskiej, inżynier elektryk, absolwent Politechniki Warszawskiej. Do wybuchu wojny w 1939 r. pracował w Wydziale Elektrycznym KMW, był wykładowcą SPMW, 1 I 1938 r. awans na kmdr. ppor., od kwietnia 1938 r. w Komitecie Redakcyjnym „Przeglądu Morskiego”. W 1952 r. zwolniony z MW, przeniesiony w stan spoczynku w stopniu kmdr. por. *Kadry morskie*, s. 526-527; B. Chrzanowski, A. Gąsiorowski, *Wydział Marynarki Wojennej „Alfa”*, s. 263-264.

⁶ Hilary Sipowicz (ur. 28 I 1890 r. w majątku Mickiszki, pow. Szawle – zm. 12 V 1969 r. w Gdańsku), ukończył studia politechniczne w Petersburgu. W 1919 r. został przyjęty do MW. Zweryfikowany jako kpt. mar. W 1928 r. wysłany do Francji na kurs oficerów mechaników okrętów podwodnych. 1 I 1930 r. awans na kmdr. ppor. Od połowy 1931 r. w SPMW. Organizował Wydział Techniczny i był kierownikiem nauk tego wydziału i wykładowcą. Dał się wówczas poznać jako doskonały opiekun i wychowawca podchorążych. Był twórcą programów i planów nauczania. W 1936 r. awans na kmdr. por. 4 II 1939 r. przeniesiony z SPMW do Służby Technicznej KMW. Po wojnie, służąc w MW, awansował do stopnia kmdr. W 1946 r. był współorganizatorem OSMW na Oksywiu. Pracował w Politechnice Gdańskiej. W 1949 r. został niesłusznie oskarżony o nieprawidłowości przy remontach okrętów, skazany na 15 lat więzienia. W 1957 r. zrehabilitowany. AMMW, ZR, sygn. 58, W. Sipowicz, Hilary Sipowicz (1890-1969). Szkic biograficzny (na tle epoki); C. Ciesielski, *Oskarżenia o sabotaż w Marynarce Wojennej 1948-1950*, *Przegląd Morski* 1990, nr 5, s. 59-69.

przejsć z programu nauczania na pogłębiarki, sygnalizując to słowami: „*A teraz zobaczymy, jak to, co tutaj mówiłem ogólnie, będzie wyglądało w odniesieniu do pogłębiarki. Proszę o wyjęcie rysunków, któreśmy wykonali na poprzednich lekcjach*”⁷. Codzienne spotkania w szkole stwarzały dogodną sytuację do omawiania różnych spraw, w tym także dotyczących konspiracji⁸.

1 września 1941 r. z inicjatywy kmdr. ppor. Antoniego Gnieweckiego⁹ utworzona została w oparciu o ZOR konspiracyjna organizacja Marynarki Wojennej pod kryptonimem „Alfa”, która weszła w skład Związku Walki Zbrojnej. Sprawa właściwego rozwinięcia skrótu ZOR, zawartego m.in. przez gen. Stefana Roweckiego w meldunku organizacyjnym nr 170 z 1942 r., wymaga kilku uwag chociażby z powodu tego, że problem ten łączy się z genezą „Alfy”. M. Ney-Krwawicz¹⁰ uważa, iż był to Związek Odbudowy Rzeczypospolitej. To samo twierdzi B. Szwejgiert¹¹. Dodatkowo wyjaśnia, że Związek Odbudowy Rzeczypospolitej powstał na bazie Związku Oficerów Rezerwy, posługującego się także skrótem ZOR, jednakże nie podaje podstawy źródłowej swoich ustaleń. Natomiast B. Chrzanowski i A. Gąsiorowski twierdzą, że „Alfa” utworzona została w oparciu o Związek Oficerów Rezerwy¹². Po wcieleniu jej do Armii Krajowej z dniem 20 marca 1942 r.¹³, podporządkowana została komendantowi Obszaru Nr V – Zachód i jako Wy-

⁷ A. Rylke, *W służbie okrętu*, Gdynia 1967, s. 259-263.

⁸ AMMW, ZR, sygn. 32, A. Potyrała, Wspomnienie dotyczące spraw Marynarki Wojennej, s. 180-182.

⁹ Awans na stopień komandora porucznika otrzymał 11 XI 1942 r. (L.dz. 65 BP). W. Bublewski, *Antoni Gniewcki – komendant „Alfy”*, Przegląd Morski 1989, nr 4, s. 112.

¹⁰ M. Ney-Krwawicz, *Komenda Główna Armii Krajowej 1939-1945*, Warszawa 1990, s. 125.

¹¹ „Komórka «Alfa» została zorganizowana [...] w oparciu o [...] konspiracyjną organizację ZOR – Związek Odbudowy Rzeczypospolitej. Powodem, który skłonił Gnieweckiego do oparcia się o organizację ZOR, był brak odpowiednio wykwalifikowanych fachowców w dziedzinie morskiej; większość bowiem zawodowych oficerów i podoficerów marynarki wojennej znalazła się w niewoli niemieckiej bądź też w Anglii. Ponieważ organizacja ZOR powstała na bazie działającego do 1939 r. (w ramach FPZOO – Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny), Związku Oficerów Rezerwy (również ZOR), przeto w organizacji tej znalazło się wielu fachowców w dziedzinie morskiej – oficerów rezerwy przedwrześniowej Marynarki Wojennej”. B. Szwejgiert, *Komórka „Alfa” (Dowództwo Marynarki Wojennej w ramach KG ZWZ-AK)*, Biuletyn Informacyjny Wojskowego Instytutu Historycznego 1961, nr 21-22, s. 64. Z meldunku organizacyjnego nr 63 z kwietnia 1941 roku gen. S. Roweckiego do Londynu wynika, że w okresie tworzenia „Alfy” nie istniał jako taki Związek Oficerów Rezerwy, ponieważ wcześniej połączył się z Polską Organizacją Zbrojną. *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, Londyn 1970, t. I, s. 497-498.

¹² B. Chrzanowski, A. Gąsiorowski, *Wydział Marynarki Wojennej „Alfa”*, s. 277 i 278, przyp. 2.

¹³ W niektórych dokumentach Armii Krajowej podaje się 1 IV 1942 r. jako datę włączenia „Alfy” do AK. Tymczasem nastąpiło to 20 III 1942 r., natomiast 1 IV 1942 r. zakończono ostatecznie proces podporządkowania Wydziału Marynarki Siłom Zbrojnym w Kraju. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej cyt. AIPN). Armia Krajowa, Komenda Główna, Pion Operacyjny, Wydziały Broni Głównych, Wydział Marynarki Wojennej „Alfa” (dalej cyt. AKKGPO), sygn. 73, Dziennik Zarządzeń komendanta „Alfy” nr 2 z 16 VII 1942 r. Część akt z AIPN cytowanych w niniejszym artykule znajduje się w zbiorach Biblioteki Głównej Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku w postaci kopii.

dział Marynarki Wojennej (kolejne kryptonimy: „Alfa”, od czerwca 1944 r. – „Ostryga”) wchodziła w skład Oddziału III (Operacyjno-Wyszukaniowego) i w ramach Wydziału Broni Głównych stanowiła organ pracy Szefa Operacji Komendy Głównej AK. Kierownikiem Wydziału Marynarki Wojennej, czyli komendantem „Alfy”, był kmdr ppor. A. Gniewecki „Witold”¹⁴. Podlegał komendantowi Obszaru Zachodniego i jednocześnie był doradcą do spraw morskich Komendanta Głównego AK. Jego zastępcą i jednocześnie komendantem Wybrzeża Morskiego – kryptonim „Polana” był kmdr por. Konstanty Jacynicz „Zmudzin”, który już wcześniej prowadził pracę konspiracyjną w ZWZ. Kpt. mar. inż. Józef Woźnicki „Walek” od 15 września 1941 r. pełnił funkcję szefa sztabu i oficera operacyjnego do spraw morskich. Od lutego 1942 r. szefem sztabu był kmdr ppor. inż. A. Zelenay „Marek” (do 18 marca 1943 r.), a jego następcą – kmdr ppor. dypl. Rafał Czeczott „Dzik”¹⁵. Ponadto w skład dowództwa „Alfy” wchodził: kmdr inż. Mikołaj Berens „Wróblewski”, kmdr por. inż. Hilary Sipowicz „Lis”, kpt. mar. int. Bronisław Chybowski „Jan”, kmdr por. inż. Aleksander Rylke „Piotr”, kmdr ppor. Józef Czeczowicz „Morzak”, kpt. mar. rez. Feliks Rostkowski „Dąbrowa”, ppor. mar. Witold Bublewski „Wybicki”, „Rybicki”. Szefem morskiego wywiadu wojskowego był kpt. mar. inż. Józef Woźnicki¹⁶ (prawdopodobnie już od marca 1942 r.). Morskim wywiadem przemysłowym kierowali mgr Benedykt Krzywiec „Jakub” i od 1 lipca 1942 r. ppor. mar. inż. Aleksander Potyrała „Tarnowski”¹⁷. J. Woźnicki, B. Krzywiec i A. Potyrała włączeni zostali do prac w Biurze Studiów Oddziału II Komendy Głównej AK.

„Alfa” zajmowała się całością spraw organizacyjnych, szkoleniowych, zaopatrzenia i mobilizacyjnych marynarki w kraju¹⁸. Jej główne cele przedstawił kmdr ppor. A. Gniewecki w dokumencie Ramowa organizacja „Alfy”. Miała sformować i rozwijać skadrowane jednostki, tj. zawiązki mobilizacyjne, składające się z:

- a) władz centralnych,
- b) oddziałów liniowych i pozaliniowych,
- c) służb, zakładów i instytucji marynarki wojennej.

Jednostki te po przeprowadzeniu mobilizacji miały wykonać zlecone im zadania, wynikające z zarządzeń Komendanta Sił Zbrojnych oraz zapewnić jak najsprawniej-

¹⁴ Studium Polski Podziemnej w Londynie (dalej cyt. SPP), Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza (dalej cyt. O.VI.Sz.NW) Kierownictwo Marynarki Wojennej i sprawy morskie, sygn. 2.6. Wyciąg z meldunku organizacyjnego nr 170 „Alfa” – „203” z 20 XII 1942 r.

¹⁵ M. Ney-Krwawicz, *Komenda Główna*, s. 124. Kmdr ppor. dypl. R. Czeczott awansował do stopnia kmdr. por. 11 XI 1943 r. (rozkaz nr 113 BP), AIPN, AKKGPO, sygn. 73.

¹⁶ Komendant Główny AK awansował 11 XI 1942 r. do stopnia komandora podporucznika kpt. mar. J. Woźnickiego (L.dz. 65 BP) i 11 XI 1943 r. kpt. mar. int. B. Chybowskiego (L.dz. 113 BP) oraz ppor. mar. A. Potyrała na porucznika, a 11 XI 1942 r. W. Bublewskiego na podporucznika marynarki czasu wojny. AIPN, AKKGPO, sygn. 73.

¹⁷ Utworzenie tego wywiadu zaproponowano najpierw kmdr. por. A. Rylkemu, który z nieznanych powodów odmówił. AMMW, ZR, sygn. 32, A. Potyrała, Wspomnienie dotyczące spraw Marynarki Wojennej, s. 183.

¹⁸ SPP.O.VI Sz. NW, sygn. 2.6. Wyciąg z meldunku organizacyjnego nr 170.

sze objęcie dowództwa nad sprawami morskimi przez Kierownictwo Marynarki Wojennej, z chwilą jego przybycia do kraju z Wielkiej Brytanii. Ponadto „Alfa” miała przygotować militaryzację głównych ośrodków marynarki handlowej oraz żeglugi śródlądowej¹⁹. Z czasem skupiła oficerów, podoficerów i marynarzy oraz fachowców cywilnych, oficerów i marynarzy marynarki handlowej, specjalistów różnych dziedzin gospodarki morskiej, a także młodzież żeglarską – w tym członków harcerskich drużyn żeglarskich²⁰.

Szczególną wagę Wydział Marynarki Wojennej przywiązywał do służby informacyjno-wywiadowczej. Fachowcy z „Alfy” czynnie i aktywnie wspomagali wywiad morski w Oddziale II KG AK, mając duże osiągnięcia uznawane także przez aliantów, chociaż po wojnie często przez nich przemilczane. Zasięgiem wywiadu morskiego objęte były porty morskie od Rygi do Hamburga. Opracowane informacje docierały do Londynu drogą radiową. Zajmowano się także przemysłem okrętowym na ziemiach, które po wojnie miały być przyznane Polsce. Z działalnością wywiadowczą łączyło się organizowanie akcji sabotażowo-dywersyjnych w portach i wytwórniach sprzętu okrętowego, jednak działalność ta nie przybrała zbyt dużych rozmiarów. Dla członków „Alfy” organizowano w tym zakresie specjalistyczne kursy w Warszawie, które prowadził kmdr ppor. J. Czechowicz. Obejmowały one wykłady z minerstwa oraz musztrę, znajomość broni i ćwiczenia praktyczne. Jako pomoce służyły specjalne instrukcje²¹. Na wybrzeżu przygotowywano kadry, środki i sprzęt do dywersji na czas powstania powszechnego.

W „Alfie” działała od czerwca 1942 r. służba (grupa) techniczna²², w której znaleźli się doświadczeni oficerowie z korpusu technicznego Marynarki Wojennej oraz specjaliści morscy. Zajmowali się oni m.in. studiami i pracami przygotowawczymi do powojennego uruchomienia stoczni i rozwoju technicznego zaplecza dla własnej marynarki wojennej.

Na uwagę zasługuje również służba zdrowia „Alfy”, której zadaniem było m.in. przygotowanie obsady personalnej i wyposażenia szpitali na wybrzeżu na okres Odtwarzania Sił Zbrojnych (OSZ). Część tego personelu brała udział w różnych akcjach zbrojnych prowadzonych przez inne komórki AK, a gromadzone leki, materiały opatrunkowe i sprzęt medyczny trafiały często do oddziałów polowych w terenie.

Od początku istnienia „Alfy” działał Oddział Kobiet, nazywany też Oddziałem Kobięcym czy Oddziałem Pomocniczym Służby Kobiet. Komendantką jego była „Nina” („Wandycz”) – NN²³.

Utworzona 19 marca 1943 r. Komenda Wybrzeża Morskiego – kryptonim „Polana” była ośrodkiem marynarki wojennej na wybrzeżu. W okresie konspiracyjnym two-

¹⁹ AIPN, AKKGPO, sygn. 73, Załącznik nr 1 do poz. 2 Dziennika Zarządzeń nr 1 komendanta „Alfy” z 1 IV 1942 r.

²⁰ W. Bublewski, „Alfa”. *Marynarka Wojenna w konspiracji*, Biuletyn Nautologiczny 1958, nr 4.

²¹ B. Chrzanowski, A. Gąsiorowski, *Wydział Marynarki Wojennej Komendy Głównej Armii Krajowej kryptonim „Alfa”*, Nautologia 1984, nr 3, s. 25.

²² AIPN, AKKGPO, sygn. 73, Dziennik Zarządzeń komendanta „Alfy” nr 2 z 16 VII 1942 r.

²³ Tamże, Dziennik Zarządzeń komendanta „Alfy” nr 1 z 1 IV 1942 r.

rzony miały być zawiązki służb i zawiązki portowe oraz oddziały bojowe pierwszego rzutu na terenie wybrzeża, a drugiego rzutu na zapleczu. Natomiast w okresie Odtwarzania Sił Zbrojnych miała być jej podporządkowana również żegluga morska²⁴.

Wydział Marynarki Wojennej współpracował m.in. z Wydziałem Morskim Wojskowego Biura Przemysłu i Handlu (kryptonim „Hurtownia”) w Szefostwie Biur Wojskowych KG oraz z Wydziałem Morskim Departamentu Przemysłu i Handlu Delegatury Rządu RP na Kraj²⁵. Rozwój tej organizacji wynikał z założenia, że po wojnie w granicach Polski znajdują się takie porty, jak: Kołobrzeg, Ustka, Gdańsk, Elbląg i Królewiec. To z kolei stwarzało potrzebę posiadania w przyszłości większej niż przed wojną floty wojennej, handlowej i rybackiej.

W działalności „Alfy” można wyodrębnić dwie płaszczyzny: bieżącą i perspektywiczną. Pierwsza wiązała się z przygotowaniem powstania powszechnego, druga zaś – z realizacją koncepcji odbudowy floty i gospodarki morskiej po wojnie. Jednak głównym zadaniem pozostawało organizacyjne grupowanie przebywających w kraju ludzi z kwalifikacjami morskimi. Sprawdzano też możliwości pozyskiwanych osób oraz ich przydatność na okres powstania powszechnego²⁶.

Komenda Główna AK zakładała, że na teren Pomorza i wybrzeża wykonane będą desanty morskie oddziałów Polskich Sił Zbrojnych z Zachodu (co mogło nastąpić dopiero w końcowej fazie prowadzenia ofensywy przez aliantów już w głębi Niemiec), które zostaną wsparte własną akcją powstańczą w kraju. Zmiana tej orientacji nastąpiła jesienią 1943 r., kiedy przebieg wydarzeń na froncie wschodnim i zbliżanie się Armii Czerwonej do granic Polski spowodowały potrzebę opracowania planu „Burza”²⁷.

Organizacja „Alfy” kształtowała się w miarę czynionych przygotowań do powstania powszechnego. W tym celu utworzono:

- zawiązek terenowy na wybrzeżu o zadaniach technicznych i administracyjnych w celu przygotowania akcji opanowania portów i zakładów,
- zawiązek oddziałów morskich przeznaczonych do działań powstańczych, głównie w celu zapewnienia transportu wodnego oraz przepraw i łączności wodnej,
- zawiązek przysposobienia do zawodów morskich techników nawigacyjnych dla członków harcerstwa z terenu nadmorskiego w celu stworzenia kadry własnych specjalistów na okres Odtwarzania Sił Zbrojnych,
- zawiązki I i II batalionu morskiego oraz plutonu sanitarnego,
- zawiązki dywizjonu specjalistów morskich, dywizjonu artylerii nadbrzeżnej, morskiego dywizjonu żandarmerii, morskiego dywizjonu samochodowego, morskiego dywizjonu lotniczego, batalionu marynarki, kompanii łączności i kompanii administracyjnej²⁸.

²⁴ B. Chrzanowski, A. Gąsiorowski, *Wydział Marynarki Wojennej „Alfa”*, s. 98.

²⁵ B. Szwejgiert, *Komórka „Alfa”*, s. 65; J. Pertek, *Mala flota wielka duchem*, Poznań 1989, s. 477; M. Ney-Krwawicz, *Komenda Główna*, s. 125.

²⁶ C. Ciesielski, W. Pater, J. Przybylski, *Polska Marynarka Wojenna 1918-1980. Zarys dziejów*, Warszawa 1992, s. 118.

²⁷ Tamże.

²⁸ *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, Londyn 1976, t. III, s. 309.

Trudno określić stan osobowy „Alfy”. Pewne dane na ten temat są zawarte w piśmie kierownika Wydziału Marynarki Wojennej do szefa Oddziału I Komendy Głównej AK z 26 września 1944 r. Pismo to wykazuje: 51 oficerów, 153 podoficerów i marynarzy, 8 pracowników cywilnych oraz 18 kobiet w Wojskowej Służbie Kobiet, łącznie 230 osób²⁹.

Jednym z podstawowych zadań stojących przed działającym w podziemiu Wydziałem Marynarki Wojennej było szkolenie swych członków³⁰. Wynikało to głównie z braku kadr do wypełniania zadań w czasie planowanego powstania zbrojnego oraz w ramach Odtwarzania Sił Zbrojnych, jak i infrastruktury morskiej po zakończeniu działań wojennych. Szkolenia w ramach „Alfy” były organizowane przez komendanta rezerw kpt. mar. int. Bronisława Chybowskiego i w poszczególnych służbach (patrz załącznik 1). Sprawował on też nadzór nad kursami podchorążówki. W swoich powojennych wspomnieniach B. Chybowski stwierdza m.in.: „*Prowadzono szkolenie bojowe i w walkach powstańczych w pomieszczeniach zamkniętych oraz w terenie, prowadzono kursy szkolenia młodszych dowódców, kursy specjalistów morskich, kurs taktyczny lekarzy, przeszkolono wyższych dowódców, prowadzono studium techniczne*”³¹.

Z dokumentów i relacji wynika, że pierwsze prace w zakresie szkolenia podjęto dopiero w 1943 r. W Dzienniku zarządzeń komendanta „Alfy” z czerwca 1943 r. stwierdzono m.in.: „*Z dniem 29.5.1943 r. zarządziłem zorganizowanie przeszkolenia przez komendanta rezerw w zakresie kursu podchorążych rezerwy tych podoficerów i szeregowców z cenzusem, którzy mają pełne kwalifikacje fachowe na oficerów*”³². Szkolenie to odbywało się w następujących grupach: nawigacyjnej, technicznej i lekarskiej³³. Zajęcia prowadzili m.in. Jan Godecki „Kostka” (nawigacja), J. Woźnicki (nawigacja), dr T. Gerwel (medycyna morska), por. mar./kpt. mar. inż. Adrian Migurski „Prus”³⁴ (astronomia, nawigacja, broń i okręty podwodne, szyfry, regulamin służby okrętowej, hydrografia, historia wojen morskich), J. Czechowicz (zasady or-

²⁹ M. Ney-Krwawicz, *Komenda Główna*, s. 126.

³⁰ W. Bublewski, „Alfa”. *Marynarka Wojenna*.

³¹ AIPN, AKKGPO, sygn. 69; B. Chybowski, Wspomnienie z podziemnej walki marynarzy, Wąbrzych 1947 [rkps], s. 4.

³² AIPN, AKKGPO, sygn. 73, Dziennik Zarządzeń komendanta „Alfy” nr 6 z 1 VI 1943 r., poz. 7.

³³ Tamże, Rozkaz dzienny komendanta rezerw „Alfy” nr 5 z 1 VI 1943 r.

³⁴ Adrian Migurski (ur. 26 XI 1896 r. w Konstantynopolu – zm. 10 III 1965 r. w Gdańsku), ukończył w 1915 r. Instytut Elektrotechniczny im. Bregmeta w Paryżu. Do Polski przyjechał w 1919 r. Był nauczycielem języka francuskiego w Korpusie Kadetów w Modlinie. 5 VII 1920 r. wstąpił ochotniczo do Wojska Polskiego. Początkowo służył w 1. Batalionie Saperów. Od 15 I 1921 r. w Sekcji Technicznej Departamentu Spraw Morskich, w roku następnym w KMW. 12 IV 1923 r. w stopniu por. mar. otrzymał przydział do sztabu Dowództwa Floty. 16 VIII tego roku w KMW jako referent elektrotechniczny. Z dniem 30 IV 1924 r. przeniesiony do rezerwy. W latach 1924-1934 był dyrektorem kolei w Egipcie. W 1935 r. wrócił do Polski. Zmobilizowany we wrześniu 1939 r. do Flotylii Rzecznej MW. Walczył pod Kockiem i dostał się do niewoli niemieckiej. Przebywał w Oflagu II B Arnswalde (Choszczno), skąd ze względu na gruźlicę został zwolniony w marcu 1940 r. Po wojnie m.in. zastępca dyrektora ds. administracyjno-handlowych Zjednoczenia Stoczní Polskich. Przez 6 miesięcy więziony (organa bezpieczeństwa łączyły go z tzw. grupą gen. S. Tatara). Centralne Archiwum Wojskowe (dalej cyt. CAW), AP, sygn. 8382; B. Chrzanowski, A. Gąsiorowski, *Wydział Marynarki Wojennej „Alfa”*, s. 252-254.

ganizowania dywersji), „Tadeusz” (musztra, broń, strzelanie). Egzamin komisyjny odbył się w dniach: 10, 14, 15 i 24 września 1943 r. Z działu technicznego „Alfy” kurs ten ukończyli w kolejności lokat: „Patrik” (NN), „Grzymała” (NN), „Wojciech” (NN), „Piotrowin” (NN), „Jurek” (NN), „Monter” (NN), Zygmunt Tomaszewski „Bończa” i „Wiesław” (NN). Ze służby zdrowia: dr Tadeusz Gerwel „Orda”, dr „Rębacz” (NN) i dr „Tadeusz” (NN). Komendant „Alfy” nadał im z dniem 1 października 1943 r. stopień mata podchorążego rezerwy³⁵.

Tabela 1

Program przeszkolenia szeregowych z cenzusem w „Alfie”

Lp.	Nazwa przedmiotu	Kurs Nawigacyjny Liczba godzin	Kurs Techniczny Liczba godzin	Kurs Sanitarny Liczba godzin
I	Wyszkolenie zasadnicze ogólnowojskowe			
1.	Musztra	6	3	2
2.	Służba polowa	4	4	2
3.	Walka	4	4	1
4.	Nauka o broni	2	2	1
5.	Terenoznawstwo	2	2	1
6.	Regulamin służby wewnętrznej	5	5	5
7.	Powszechny obowiązek służby wojskowej oraz służba wojskowa oficerów, podoficerów i szeregowych	2	2	2
II	Wyszkolenie zasadnicze marynarskie			
1.	Wiedza okrętowa i budowa okrętów	1	2	1
2.	Teoria okrętu	2	3	1
3.	Manewrowanie okrętem	3	3	-
4.	Nawigacja	15	3	1
5.	Meteorologia	1	1	1
6.	Locja	1	-	-
7.	Taktyka i broń morską	3	1	-
8.	Regulamin Służby Okrętowej	4	3	3
III	Wiedza ogólna			
1.	Organizacja państwa	1	1	1
2.	Organizacja sił zbrojnych z uwzględnieniem organizacji w konspiracji			
	a) wojsko			
	b) marynarka	2	2	2
3.	Historia wojen morskich	2	2	2
4.	Prawo morskie	2	2	2
	Ogółem godzin:	62	45	28

Źródło: AIPN, AKKGPO, sygn. 64

W dokumentach komendanta rezerw zawarta jest informacja, że 30 czerwca 1943 r. ośmiotygodniowy kurs przy plutonie kwatermistrzowskim, kryptonim „Gwiazdy”, ukończyło 5 członków „Alfy”. Byli to: „Ukleja” (NN), „Żbik” (NN), „Lis” (NN),

³⁵ AIPN, AKKGPO, sygn. 73, Dziennik Zarządzeń komendanta „Alfy” nr 8 z 30 XI 1943 r.

„Sep” (NN) i „Jola” (NN)³⁶. Ponadto od 24 czerwca do 4 sierpnia 1943 r. odbył się kurs organizacji gospodarki w oddziałach i pododdziałach gospodarczych. Wykładowcą na nim był „Abisyńczyk” (NN), a kurs ukończyli: „Gryf” (NN), „Wierszull” (NN) i „Boruta” (NN)³⁷.

Zachował się program (ogólny i szczegółowy; patrz załącznik 2) przeszkolenia, w zakresie kursu podchorążych rezerwy, szeregowców z cenzusem o pełnych kwalifikacjach fachowych w specjalnościach: technicznej, nawigacyjnej i medycznej. Program ten zatwierdził 17 lipca 1943 r. szef Wydziału Marynarki KG AK. Kursy były podporządkowane komendantowi rezerw „Alfy”. Odbywały się one w grupach liczących do 5 osób i kończyły się egzaminami. Wykaz przedmiotów kursu oraz liczbę godzin wykładów przedstawia tabela 1.

Zgodnie z zarządzeniem komendanta „Alfy” 14 września 1943 r. przy dywizjonie samochodowym o kryptonimie „Taksówka” uruchomiony został dziesięciodniowy kurs dla marynarzy specjalistów. Był on podporządkowany komendantowi rezerw. Jego program, zatwierdzony przez komendanta „Alfy”, przedstawia tabela 2.

Tabela 2

Program kursu dla marynarzy specjalistów, uruchomionego przy morskim dywizjonie samochodowym kryptonim „Taksówka”

Lp.	Nazwa przedmiotu	Czas wykładów w tygodniu										Ogółem godzin
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Organizacja Sił Zbrojnych	1	1	-	-	-	-	-	-	-	10'	2,10'
2	Regulamin służby wewnętrznej	1	1	1	1	-	-	-	-	-	20'	4,20'
3	Musztra	30'	30'	30'	30'	30'	15'	15'	-	-	15'	3,15'
4	Nauka o broni	30'	30'	30'	30'	30'	30'	30'	30'	-	30'	4,30'
5	Terenoznawstwo	15'	15'	30'	30'	30'	-	-	-	-	15'	2,15'
6	Służba polowa	45'	45'	45'	45'	[1]	-	-	-	-	25'	4,25'
7	Marsze	-	-	15'	15'	30'	30'	30'	-	-	10'	2,10'
8	Walka	-	-	30'	30'	1	1	1	-	-	30'	4,30'
9	Przepisy ruchu kołowego	-	-	-	-	-	15'	15'	30'	1	20'	2,20'
10	Nauka o samochodzie i motocyklu		-	-	-	-	1,30'	1,30'	2	2	45'	7,45'
11	Zachowanie podczas jazdy	-	-	-	-	-	-	-	1	1	20'	2,20'
		4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	40

Źródło: AIPN, AKKGPO, sygn. 73, Dziennik Zarządzeń komendanta „Alfy” nr 8 z 30 XI 1943 r.

³⁶ Tamże, Rozkaz dzienny komendanta rezerw „Alfy” nr 7 z 30 XI 1943 r.

³⁷ Tamże, Rozkaz dzienny komendanta rezerw „Alfy” nr 6 z 16 VIII 1943 r.

Z tabeli wynika, że najwięcej czasu przeznaczono na zagadnienia związane z nauką o samochodzie i motocyklu, naukę o broni i walkę, a najmniej – na organizację sił zbrojnych oraz marsze. Kurs ten został zakończony egzaminami, które odbyły się od 27 listopada do 5 grudnia 1943 r.³⁸ Kursantami byli³⁹: „Edmund” (4), „Miroslaw” (4), „Jacek” (4), „Lech” (4), „Andrzej” (4), „Zbigniew” (4), „Czesław” (4), „Bohdan” (4), „Wrona” (3), „Jędrzek” (3), „Wilk” (3), „Wielki” (3), „Józef” (2) i „Wicek” (2)⁴⁰. Nie udało się ustalić ich nazwisk i imion.

Jesienią 1943 r. szkolenie w ramach Komendy Wybrzeża Morskiego kryptonim „Polana” prowadzono w służbie zdrowia. Jej kierownik dr Tadeusz Gerwel zorganizował 3 kursy w zakresie medycyny morskiej. Dla lekarzy nie będących oficerami rezerwy zorganizowano kursy podchorążych marynarki. Wywołało to spór kompetencyjny pomiędzy komendantem „Alfy” kmdr. por. A. Gnieweckim a kmdr. por. K. Jacyniczem. Gniewecki negatywnie odniósł się m.in. do uruchomienia w ramach „Polany” kolejnego kursu podchorążych rezerwy marynarki. Pisał o tym tak: *„Ogólne szkolenie wiąże się z przygotowaniem rezerw, a wobec tego należy do zakresu działania komendy «Alfy» a nie «Polany»[...] W swoim czasie komenda «Alfy» zorganizowała kurs szkoły podchorążych rezerwy, ale kurs ten został zakończony w miesiącu wrześniu. Uruchomienie nowego kursu napotyka na trudności natury formalnej, a w pozytywnym przypadku załatwienia, program kursu będzie musiał być rozszerzony do poziomu ogólnie przyjętego w szkolnictwie Sił Zbrojnych”*⁴¹.

W kursach podchorążych organizowanych w ramach służby zdrowia „Polany” uczestniczyło 12 słuchaczy (dwa razy po 6 osób). Wśród nich znajdowali się m.in.: dr Władysław Malinowski, Zygmunt Ambros, Stanisław Bogucki, Stanisław Czernic, Czesław Gerwel „Orłoś”, Wacław Gerwel „Topór” i A. (?) Wyszomirski. Wykłady i egzaminy odbywały się w Szpitalu św. Ducha na oddziale otolaryngologicznym oraz w mieszkaniu prywatnym ordynatora tego oddziału, kpt. dr T. Gerwela. Komendantem tych kursów był szef służby zdrowia „Alfy” T. Gerwel. Wykładowcami byli jego zastępcy, mjr dr Henryk Cetkowski i por. dr Zdzisław Teisseyre⁴² oraz wymienieni już A. Migurski, J. Czechowicz i „Tadeusz” (NN). Ponadto przeprowadzono szkolenie dla pielęgniarek i sanitariuszek. Zajmowały się tym Stanisława Paczkowska „Staszka” i Janina Tomaszewska „Elba”⁴³.

Wiosną 1944 r. zorganizowano w Warszawie w ramach „Alfy” kurs podchorążych. Na podchorążówkę kierowani byli członkowie „Alfy”, mający co najmniej średnie wykształcenie, a nie posiadający stopnia oficerskiego⁴⁴. Zajęcia odbywały

³⁸ AIPN, AKKGPO, sygn. 73, Rozkaz dzienny komendanta rezerw nr 8 z 5 II 1944 r.

³⁹ W nawiasie podano ocenę z egzaminu.

⁴⁰ AIPN, AKKGPO, sygn. 73, Rozkaz dzienny komendanta rezerw nr 8 z 5 II 1944 r., pkt 7.

⁴¹ Tamże, Uwagi do sprawozdania „Leśniczego” za XI 1943 r.

⁴² T. Gerwel, *Służba zdrowia Marynarki Wojennej w konspiracji 1941-1945*, Przegląd Lekarski 1981, nr 1, s. 93.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże, s. 92-93.

się w biurze firmy „Szpoński i Spółka Akcyjna”, znajdującym się przy ul. Kałużyńskiej 4, w firmie „Salvatore Trovato” oraz w willi A. Migurskiego w Międzyzlesiu. Każdorazowo kurs obejmował 5-6 osób. Korzystały one ze skryptów przedwojennej Szkoły Podchorążych Marynarki Wojennej z taktyki, strategii i broni morskiej. Po zdaniu egzaminów przed komisją złożoną z oficerów Marynarki Wojennej, kursanci otrzymywali stopień mata podchorążego. Kurs taki odbyli m.in. lekarz Janusz Lewandowski „Grab” (zginął w 1944 roku w Międzyzlesiu), Stanisław Ludwig „Mariusz”, inż. Kielan, Zygmunt Pankiewicz „Redo” i inż. Russek. Trzeci kurs został przerwany wskutek wybuchu powstania warszawskiego⁴⁵.

Szkolenie specjalistów prowadzono także w ramach innych pionów Wydziału Marynarki Wojennej, np. szkolenie w zakresie obsługi technicznej lotnictwa morskiego prowadzono w zespole „Gołąb”. W służbie technicznej zorganizowano szkolenie podoficerów. Na kursach bosmańskich szkoleni byli przez A. Migurskiego robotnicy z firmy Szpoński⁴⁶.

Brak całościowych danych o szkoleniu specjalistów nie pozwala na szersze omówienie tego problemu. Pewne wyobrażenie o zasięgu szkolenia daje wzmianka źródłowa. W meldunku organizacyjnym nr 240 za okres od 1 września 1943 do 29 lutego 1944 r. gen. Tadeusz Komorowski „Bór” informował Londyn: „*W ramach wydziału marynarki wojennej na kursach przeznaczonych dla specjalistów przeszkolono marynarzy specjalistów 14, żand.[armów] 8, łączn.[ościcowców] 4, gosp.[odarczych] 8*”⁴⁷. Brakuje dokładniejszych informacji na temat ludzi, którzy przeszli to przeszkolenie. Biorąc pod uwagę stosunkowo krótki okres kursów (6 miesięcy), można przypuszczać, że było to przeszkolenie dla podoficerów. Zabrakło też informacji o specjalności wspomnianych 14 marynarzy. Nie udało się także ustalić, ilu specjalistów przeszkolono w późniejszym okresie.

Z problematyką szkolenia prowadzonego przez „Alfę” wiąże się również zorganizowanie wiosną 1943 r. kursu budowy okrętów w tajnej Politechnice Warszawskiej⁴⁸. Na początku 1943 r. A. Potyrała otrzymał z komendy „Alfy” informację, że zgłosił się do niego przedstawiciel tajnej Politechniki Warszawskiej w sprawie przedyskutowania możliwości uruchomienia kursu budownictwa okrętowego. Przez

⁴⁵ B. Chranowski, A. Gąsiorowski, *Wydział Marynarki Wojennej „Alfa”*, s. 113.

⁴⁶ Tamże, s. 27.

⁴⁷ *Armia Krajowa*, t. III, s. 308.

⁴⁸ Możliwość uruchomienia studium budowy okrętów przy wydziale mechanicznym Politechniki Warszawskiej rozważały w lecie 1938 r. Kierownictwo Marynarki Wojennej, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i PW. Prace nad programem tego studium były już mocno zaawansowane. Stworzone studium miało kształcić inżynierów na potrzeby marynarki, a przede wszystkim umożliwić ukończenie studiów najbardziej zaawansowanym studentom polskim, którzy wskutek represji antypolskich w Gdańsku zostali usunięci z Politechniki Wolnego Miasta Gdańska. W perspektywie myślano również o utworzeniu w 1940 r. wydziału budowy okrętów przy Politechnice Warszawskiej, którego pierwszym dziekanem miał zostać kontradmirał Ksawery Czernicki. Koncepcja ta pozwalała rozwiązać problem uzupełniania kadry inżynierów morskich. C. Ciesielski, *Szkołnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974, s. 200.

„Gajewskiego”⁴⁹ umówiony został na spotkanie z rektorem Politechniki prof. Józefem Zawadzkiem. Podczas tego spotkania zostały ustalone następujące sprawy organizacyjne: 1) kursy miały być zorganizowane w ramach tajnego wydziału mechanicznego, 2) studentami miało zostać 7 kandydatów z tzw. półdyplomem lub będących w trakcie zdawania tych egzaminów, 3) egzaminy końcowe miały się odbyć najpóźniej w czerwcu 1945 r., 4) program kursu miał się opierać na programie wydziału budowy okrętów przedwojennej Politechniki Gdańskiej. Opracowanie programu oraz zorganizowanie zajęć prof. J. Zawadzki powierzył A. Potyrała⁵⁰.

Wykłady i ćwiczenia odbywały się równoległe w roku akademickim 1943/1944. Zajęcia prowadzili następujący oficerowie „Alfy”: M. Berens – teoria okrętu, A. Rylke – kreślenia okrętowe i projektowanie okrętów, H. Sipowicz – mechanika okrętowa, A. Potyrała – architektura okrętu.

Aleksander Potyrała, który był kierownikiem tego kursu, tak charakteryzował jego przebieg: „w prowadzeniu tajnego kursu [...] mieliśmy pewne zahamowanie i rozdrożenie, spowodowane wzrastającym terrorem hitlerowskim. [...] w pewnym okresie [...] niektórzy z kursantów zaczęli opuszczać wykłady w obawie przed dekonspiracją, a jeden z nich musiał nawet wyjechać z Warszawy, w związku z jakąś »wysypką« na innym terenie. Te nastroje ujemne zostały jednak dość szybko przełamane przez resztę, w związku z czym nauczanie szło dalej normalnym tokiem”. O wykładowcach napisał: „wszyscy byli całkowicie zdyscyplinowani”⁵¹.

W roku akademickim 1944/1945 przewidziane były do realizacji następujące przedmioty: wytrzymałość wiązań okrętowych (A. Rylke), organizacja stoczni (A. Potyrała) i elektrotechnika okrętowa (A. Zelenay)⁵². Zajęcia miał prowadzić również Witold Urbanowicz „Nurt”⁵³ – absolwent wydziału techniki okrętowej i lotniczej Politechniki Gdańskiej⁵⁴. Jednak wybuch powstania warszawskiego przerwał naukę i uniemożliwił realizację tych przedmiotów.

Studentami na tym kursie byli członkowie „Alfy”: Zdzisław Ćwiek „Szkot”, Jan Dłużewski „Mietek”, Mirosław Garnuszewski „Gami”, Wiesław Godlewski „Korab”, Ludwik Kaczanowski⁵⁵ „Inżynier”, „Australijczyk”, Kazimierz Krassowski

⁴⁹ B. Chrzanowski i A. Gąsiorowski słusznie przypuszczają, że nazwisko „Gajewski” jest pseudonimem. Ciż, *Wydział Marynarki*, s. 27. Chodzi tu o Zdzisława Ćwieka, który według Witolda Bublewskiego został wyznaczony przez dowództwo „Alfy” do zorganizowania kursu budowy okrętów na poziomie politechnicznym. AMMW, ZR, sygn. 32, A. Potyrała, *Wspomnienie dotyczące spraw Marynarki Wojennej*, s. 190; Z. Ćwiek, *Kurs budownictwa okrętowego tajnej Politechniki Warszawskiej*, Budownictwo Okrętowe 1976, nr 4/5, s. 174.

⁵⁰ AMMW, ZR, sygn. 32, A. Potyrała, *Wspomnienie dotyczące spraw*, s. 188.

⁵¹ Tamże, s. 189-190.

⁵² Tamże, s. 189; A. Rylke, *W służbie*, nie wspomina o swoich wykładach na tajnym kursie.

⁵³ B. Chrzanowski, A. Gąsiorowski, *Wydział Marynarki*, s. 27.

⁵⁴ *Kadry morskie*, s. 614.

⁵⁵ Z. Ćwiek uważa, że L. Kaczanowski nie był członkiem „Alfy” ze względu na przynależność do innej służby – technicznej AK. Tenże, *Kurs budownictwa*, s. 175. Dodajmy, że tą komórką techniczną były Tajne Wojskowe Zakłady Wydawnicze. Jego nazwisko jest umieszczone na liście członków „Alfy” zweryfikowanej przez Zespół Kierowniczy tej konspiracyjnej organizacji w 1958 r. Listę udostępnił autorowi Witold Bublewski.

i Stefan Schweiger „Deczyński”⁵⁶. Z uwagi na konieczność konspiracji, zajęcia odbywały się przeważnie w mieszkaniach kursantów przy ulicy Dobrej 22, Słupeckiej 4, Raszyńskiej i na placu Żelaznej Bramy 2⁵⁷, przed południem lub w godzinach popołudniowych, także w niedziele. Przewidywano po kilka godzin z dwóch lub jednego przedmiotu⁵⁸. Kursanci od późnej wiosny 1944 r. pracowali nad zadaniami dyplomowymi. Na przykład Z. Ćwiek i S. Schweiger przygotowywali (oddzielnie) pod kierunkiem A. Potyrały projekt statku do przewozu bawełny o nośności 3000 ton. Jako środki dydaktyczne służyły im głównie własne notatki z wykładów, ponieważ podręczniki mieli tylko do niektórych przedmiotów, prowadzonych przez H. Sipowicza⁵⁹. Tempo prowadzenia wykładów i ćwiczeń było dość znaczne, tak że np. M. Berens swoje wykłady już zakończył przed wybuchem powstania, zaś egzamin z teorii okrętu wyznaczony był prawdopodobnie na 3 sierpnia 1944 r. W egzaminie tym miał uczestniczyć, jako drugi członek komisji, powołany przez rektora J. Zawadzkiego profesor Politechniki Lwowskiej, którego nazwiska nie udało się ustalić. A. Potyrała, będąc odpowiedzialnym za kurs, prowadził ścisłą kontrolę zajęć⁶⁰.

Od 1942 r. w Warszawie funkcjonował Tajny Instytut Morski, kształcący kadry dla gospodarki morskiej. Działał on do 1944 r. przy Tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. Instytutem kierował doc. Władysław Kowalenko, a jego zastępcą był Tadeusz Ocioszyński. Wykłady prowadzili tam m.in. Bolesław Kasprowicz i kmrdr ppor. rez. Józef Poznański⁶¹.

Przygotowywano się również do szkolenia i wychowania morskiego młodzieży po wojnie. Opracowano program wychowania morskiego młodzieży⁶² i projekt powołania uniwersytetu morskiego w Gdańsku. Staraniem „Alfy” ukazała się pierwsza konspiracyjna broszura o przebiegu walk obronnych na wybrzeżu w 1939 r., trwały także przygotowania do uruchomienia tajnej redakcji pisma o tematyce morskiej dla młodzieży⁶³.

---

⁵⁶ AMMW, ZR, sygn. 32, A. Potyrała, Wspomnienie dotyczące spraw Marynarki Wojennej, s. 190; Z. Ćwiek, *Kurs budownictwa*, s. 175.

⁵⁷ Pod tym adresem mieścił się Dom Handlowy Salvatore Trovatto. Znajdujące się w nim pomieszczenie biurowe udostępnił na wykłady członek „Alfy” Stefan Zbigniew Szymański „Wi-cher”. Z. Ćwiek, *Kurs budownictwa*, s. 175.

⁵⁸ AMMW, ZR, sygn. 32, A. Potyrała, Wspomnienie dotyczące spraw Marynarki Wojennej, s. 189.

⁵⁹ Z. Ćwiek, *Kurs budownictwa*, s. 176.

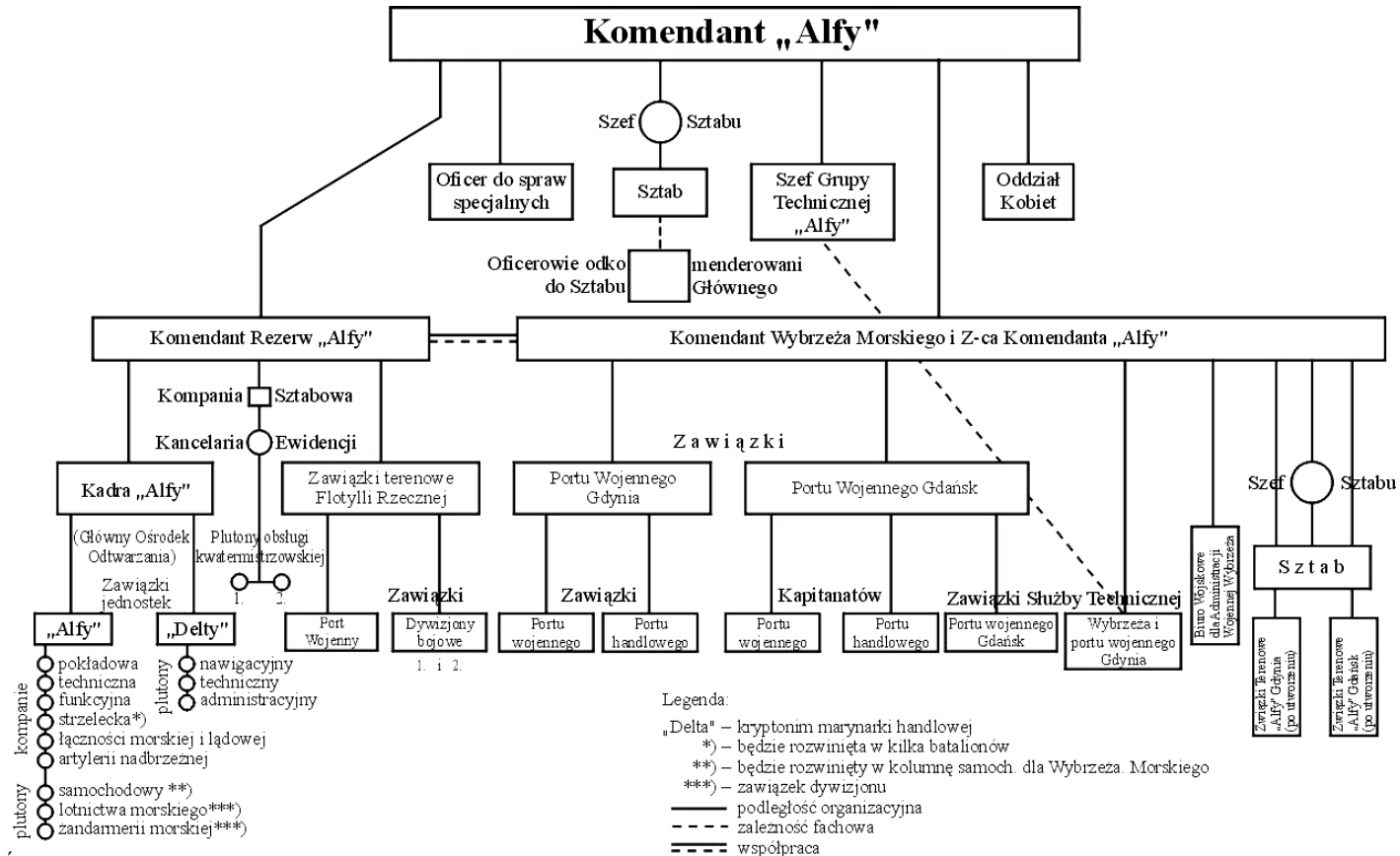
⁶⁰ AMMW, ZR, sygn. 32, A. Potyrała, Wspomnienie dotyczące spraw Marynarki Wojennej, s. 189.

⁶¹ B. Chrzanowski, A. Gąsiorowski, *Wydział Marynarki Wojennej „Alfa”*, s. 117-118.

⁶² Przygotowaniem programu wychowania morskiego zajmował się Władysław Drapella („Adek”), który działał w „Alfie”, lecz nie składał przysięgi. Tamże, s. 210.

⁶³ C. Ciesielski, W. Pater, J. Przybylski, *Polska Marynarka*, s. 120.

Struktura organizacyjna „Alfy” w okresie konspiracji

Źródło: AIPN, AKKGPO, sygn. 64

Załącznik 2

Program kursu podchorążych rezerwy dla szeregowych z cenzusem w „Alfie”
(wybrane przedmioty)⁶⁴

Taktyka i broń morska

Zadania taktyki. Środki walki – broń morska. Zespoły taktyczne. Taktyka lekkich jednostek nawodnych. Taktyka kontrtorpedowców w ochronie dużych jednostek i zespołów (przed okrętami podwodnymi, torpedowcami i samolotami). Pływanie podczas wojny. Postoje. Ustalanie tożsamości. Walka w dzień. Walka w nocy. Walka między kontrtorpedowcami.

Regulamin Służby Okrętowej

1. Ogólne zasady służby na okręcie.
2. Załoga – obowiązki a) dowódcy okrętu, b) oficerów, c) podoficerów.
3. Służba wewnętrzna: a) podział załogi; oddziały, burty, wachty, numeracja załogi, role i alarmy, b) służba wachtowa – ogólne przepisy, c) rozkład służby – ogólne zasady, d) przepisy i wskazówki zachowania ogólnego porządku i bezpieczeństwa.

Organizacja Sił Zbrojnych

Pojęcie sił zbrojnych. Podział sił zbrojnych: wojsko i marynarka wojenna. Bronie i służby. Żołnierze: oficerowie, podoficerowie i szeregowcy. Organizacja wojska: władze centralne i okręgowe, małe i wielkie jednostki. Organizacja Marynarki Wojennej: Dowództwo i Kierownictwo MW, Dowództwo Floty, Zespoły okrętów, Okręty i statki, Porty, Dowództwo Obrony Wybrzeża Morskiego, Oddziały lądowe Obrony Wybrzeża Morskiego, Kadra Marynarki Wojennej, Dowództwo flotylli rzecznej, Zespoły okrętów rzecznych, Okręty i statki rzeczne, Port rzeczny, Szkoła Podchorążych Marynarki Wojennej, Szkoły specjalistów morskich i rzecznych. Siły zbrojne w konspiracji. Organizacja i zadania sił zbrojnych w konspiracji. Cechy służby w konspiracji. Przykłady w historii służby wojskowej w konspiracji. Cechy żołnierza w konspiracji. Powściągliwość i opanowanie w mowie. Ideowość. Stosunek do nieprzyjaciela. Zachowanie w tajemnicy.

Historia wojen morskich

1. Podział historii wojen morskich: okres wiosłowy, żaglowy, parowy. 2. Okres wiosłowy: a) wojny grecko-perskie b) wojny punickie c) wojna Ligi Chrześcijańskiej z Turcją w XVI w. d) wojna angielsko-hiszpańska XVI w. 3. Okres żaglowy: a) wojny angielsko-holenderskie XVII w. b) wojny angielsko-francuskie XVII i XVIII w. (orleańska i o niepodległość Stanów Zjednoczonych) c) wojny angiel-

⁶⁴ Pismem z 23 VII 1943 r. program ten wysłany został do „Kortuma 20” (plk Antoni Sanojca, szef Oddziału I Organizacyjnego KG AK; „20” – kryptonim tegoż oddziału do sierpnia 1943 r.).

sko-francuskie z XIX w. – kampania Nelsona. 4. Okres parowy: a) amerykańska wojna secesyjna (1861-1865) b) wojna austriacko-włoska (1866) c) wojna rosyjsko-japońska (1904-1905) d) wielka wojna światowa (1914-1918): niemiecka kampania kaperska i bitwa jutlandzka. 5. Polskie wojny morskie: a) 7-letnia wojna północna (1563-1570) b) druga wojna polsko-szwedzka (1617-1629) – bitwa pod Oliwą.

Źródło: AIPN, AKKGPO, sygn. 64